

Узгредице

Др. РАДМИЛО ВУЧИЋ

Религија јесте посебан став духа према Стварности, али је узамно повезана и условљена са осталим главним који се изграђују у уметности, науци и моралу. Целински доживљавана, она се не може да појави из неке своје посебне функције. Питање њеног порекла исто толико је неоправдано колико и питање порекла које било од основних форама духа. Априорни и целински карактер сваког од основних ставова духа не могу се сводити на неки од својих „елемената”.

* * *

О религиозној обнови не може се говорити у наше доба, мада би се могли наћи знаци који говоре у прилог тога. Религија је, уствари увек жива и активна, мада каткад у форми која није класична и већ позната. Нема облика друштвеног живота у коме је отворено око не би видело. Чак уколико нема могућности да нађе себи одговарајуће изразе, она се извитопери и покаже у другом. Најчешће то бива у атеизму, који носи све знаке тесногрудог догматизма, идолатрије, демонологије, магије. Једну врсту декадентне религије претставља и антропософија, спиритизам и сличне појаве, без обзира што их каткад прате веће количине збрканог знања из науке.

* * *

Ни једна од културних области није дело појединца, мада је свака остварена преко његових аката. Али то не значи да је социјални моменат у њој битан, већ да га она само има међу осталима.

Религија је социјална у мери у којој је индивидуа део заједнице и упућена њој. Диференцирање свих функција заједнице иде упоредо са диференцирањем стваралачких акција индивидуе у њој.

* * *

Велики се радују сусрету са себи равнима. Они их, штавише, траже у свима областима рада у којима се човек пробија до Вечнога.

Сусрети са њима су извор највећих утеха и радости. Осећају заједничко учешће у тешко приступачном Бићу.

Има лажно великих, који не трпе никога који има ма какву тежњу вишем, без обзира да ли оправдано и с успехом или не. У свакоме они виде противника, можда чак и непријатеља који угрожава њихов успон. Самим тим доказују привидан карактер своје величине.

* * *

Наука мора да рачуна са нечим над — научним у научнику, са оним што је дубље од његове мисли, сложеније од његове емоције, живље од његове маште. Науку је створио човек, али она не може да схвати човека, и то управо оно у њему што је при томе било стваралачко. Ни потпуно успешно утврђивање појединости у научном духу не би пружило потпуну слику тога стваралачкога у научнику. Стваралачки акт је целински додир са непознатим, у крајњој линији са Нуминозним, а то се противи сваком методском истраживању.

Дубине до којих се спушта научни дух — могло би се рећи: висине до којих иде његов узмах — неприступачне су и самом научнику у њему. Око духа види даље од ока научника. Онај који га нема остаје код набрајања чињеница, које говоре памћењу али не и духу.

* * *

Наука је сусрет човека са природом. Философија је сусрет са универзумом. Религија је сусрет са Свеобухватним.

* * *

Убого је наше Ја док се у њему не јави одсјај нечега што је изван оквира сваког Ја и сваке појединости. Његова историја претставља низ подједнако невредних појединости.

* * *

Тражећи оправдање за многе своје акте неспојиве са захтевима морала, наш савременик прибегава позивању на друштвено добро. Од виспрености његове мисли зависи да ли при томе осећа да само успављује своју савест или слеже раменима уз резигнирано: кад не би било наде у милост Свемогућег било би зло са нама!

* * *

Религија захтева успостављање равнотеже између активног и пасивног држања у животу, између тежње животу и тежње смрти. Вођи у религиозном животу показују храброст, стваралачку машту и далековидост. Али они могу такође да пруже освежење и одмор, ослонац и смирење. У првом случају воде вредносном животу, у другом доприносе давању правога смисла патњи, спремности за подношење неотклоњивог зла, држању према напору који доноси прекаљење личности.

Пред савешћу као проблемом застаје наш ум, јер је принуђен да призна своју немоћ или да превазиђе себе једним сазнајним актом који није само његов, већ црпе своју снагу из нечега што је из самих корена личности, у којима се збива трансцендирање, ако га уопште има.

* * *

Нагон за важењем ниче из слабости. Тамо где има снаге он је непотребан јер се она показује сама и непосредно.

Отуда су заиста снажни увек широкогрудни и приступачни разумевању другога.

* * *

Признање својих граница значи њихово прекорачење. Филистар је вештак у прекрајању својих недела помоћу лепих речи. Самообмана и обмана иду код њега руку под руку.

* * *

Што се религиозност пробија кроз уметнички, научни и сваки други став пред сложенем загонетном ствари — не само то, већ што заузима одређен став и према виталним снагама — не доказује могућност њене замене или допуне. Напротив, то доказује њену општост и изворни карактер. Њена веза са осталим функцијама духа увек се односи на њихов заједнички корен, из кога полазе и добијају побуде, чак добрим делом правце и циљеве.

* * *

Свако уношење у ствари, свако пуно разумевање појединости, односа и целина долази од једне првобитне упућености целини. Збир се схвати додавањем појединости, али се целина схвата једино првобитним актом духа. То је онај који је у крајњој линији упућен целокупности, и то смисаоној, доживљеној актом целосне личности, сложеним и укорењеним у њеним основама, у свесном и несвесном у њој. „Знати природу значи дознавати њен механизам, а појимати природу значи видети Бога у њој”. (Николај).

Изрази религиозности обично су симболи и слике. Дубинско доживљавање тражи их у потсвести, у пре — рационалном. Што у њима има каткад позајмица из области чула не значи да их овима треба тумачити.

* * *

У вези с тим добру констатацију је начинио Саду Сундар Синг: „Ниједна реч се није чула, а ја сам видео све у сликама; у једном тренутку проблеми су били решени, лако и без напора мога мозга”.

Унутрашње је спојено ликовно изражавање религиознога као и уметника, свакога који се у своме стваралачком акту и изграђивању ослања на првобитна доживљавања. Још ту нема распона између рационално уздигнуте области и њених корена. Немогућност да се нуминозно логички опише не умањује његову реалност и датост у до-

живљају. Отуда измена спољашњег оквира религиозног духа не наноси њему губитак у дубини и оригиналности. Самониклост религиозности чини је незаменљивом и неизгубивом, па се то показује и у њеном изразу.

* * *

Бесконачна је разноврсност Нумена. Али, ко продре до једног његовог аспекта доживи га у свој његовој пуноћи. И што је за њега исто тако значајно, он себе тиме прожме скроз, у целини своје личности, тиме и у целини свог живота.

* * *

Само се насилно може зауставити узлет душе ка Нумену. Сам по себи он чини њену садржину и саодређује њено постојање. Лишена тога, душа би се непрекидно вртела у кругу око себе. Што је најтеже, никад не би осетила задовољство, смисао и вредност себе. Још мање би се могла зауставити на нечему у датом свету. Јер, превазилажење себе је судбина свега датога, дакле и душе уколико је права.

* * *

У народима, и оним философски најдаровитијим, мисао, истина, философија не може да се оживотвори и одржи ако се не оплоди религијом. Носилац остварене истине остаје дух прожет Нуменом.

И обратно: само онај део живота, свега датога, уздигне се до истине кога додирне Нумен. Из домена човекове мисли, уколико је поникла само из датога, не проистиче религија. Свака истина је или освећена или није истина. Отуда пролазност сваке световне философије. Истина о било којој датој ствари односи се само на њу, на њену врсту или у најбољем случају на збир датих појединости. Свет као осмишљен и вредносан, коначним циљем одређен процес открива се само религиозном духу, чак не ни само његовом разуму као сазнајном органу.

* * *

Није тачно да су божанском надањућу били приступачни само људи древнога доба. Бог нађе и данас оне који својим радом, животом, чистотом своје душе отварају врата његовој истини. „Бог се стара о свакој души”, каже народ, обележавајући ту чињеницу. Основни закони духовног живота су неизменљиви. Да није освећених међу нама нико од нас не би могао да схвати и прихвати највишу истину. Основна и утврђена учења остала би само логички лепо формулисане истине, својина нашег разума и без везе са нашим животом и радом. Наше духовно Ја свело би се на свој разум, а наш живот би текао даље углавном вођен нагоном и инстинктом.

* * *

Истину схватамо умом, тумачимо је разумом; али је доживљавамо као духовно и животно формативну тек оним у себи што је постало из додира са Свеобухватним. Јер, разум следује законима, ум обухвата и њихову идејну садржину, али тек доживљај свеобухватног Нумена чини да она постане извор стваралачких снага.

Отуда неисцрпна снага религиозне истине. Логика и законитост природе не иду даље од себе. „Разум дакле надима, а љубав поправља”. Истина Библије остаје животодавна у свима философским формулацијама и уметничким изразима. И религија није само нека врста „народне философије”, већ извор сваке философије. Она је предмет непрекидног тражења вођеног њоме, до данас и у будуће. Свуда она говори где се покушава да доведе до израза биће човеково помоћу приступачних средстава и могућности.

* * *

Сам по себи формира се човек нашег доба под утицајем средине, услова које ова носи. Али, ако у њему има нечега што је опште, заједничко и исконско, чиме човек припада историји, — а за отворен поглед тога има у свакоме — онда и он полази од оних који су говорили ове и сличне речи: „Дарови су различни, али је Дух један”.

* * *

Ако је тачно да: „ја осећам да мојим животом управља још увек вера које више немам”, (Ренан) онда је то чињеница која приказује границе ума и снагу вере. Јер, зар се може приписати већа реалност ономе што је без икаквог утицаја него ономе што управља животом, дакле претставља снагу, моћ? То је немогућно ни са гледишта чистог емпиризма.

Значи да, ограничивши поглед на релативну вредност једног историјски условљеног облика религије, замишљамо да смо изван религије уопште, што је потпуно погрешно. Никад се религија није идентификовала са једним својим обликом. Сем у хришћанству, где Бог лично улази у историју као Богочовек Исус из Назарета и оснива Цркву — чудо искључиве Божанске љубави, „скандал партикуларизма”.

Наука може да пружи уточиште пред бурама живота; нарочито уколико је неко стваралац у њој. Задовољство које следује успеху у тој врсти службе општој култури, дубоко заснованој на тежњи човекове душе ка истини, служи као оправдање и накнада за нужно одрицање и напор у раду, као и неизбежну животну патњу. Оно је и утеха за мучно сазнање о границама људског ума.

Разумљиво је стога што има много научника који говоре о величини научног рада.

Али, трајно оправдање и коначно смирење ни научник не постиже док свој рад и успех не заснује једним ирационалним ослоном на универзум, који је неприступачан научном поступку. Ни испуњење свих задатака науке не би донело научнику нити човеку уопште ослобођење од принуде, границе, патње, смрти, и свега незадовољства које томе следује. Нада, вера и љубав остају једини извор пуног смирења.

* * *

Философија је упућена сазнању суштине Бића. Кад то постигне она се сматра способном да објасни дати свет из ње као узрока.

Религија упућује свој поглед спасењу, путу човека и света ка Богу. Она није само тежња сазнању, истини, већ и преображају, и то

коренитом, оном којим искуствено постаје трансцендентним, условљено слободним.

Философија може да побуђује тежњу за спасењем. Али она не пружа средства за то, не указује на пут ка њему. Изузев уколико је религиозна.

* * *

Зашто сва велика дела уметности црпу своје побуде из погледа на Неизмерност? Јер полазе и ослањају се на нешто изворно, неизгубиво и свакоме приступачно и блиско.

* * *

Имати преглед великог броја чињеница о датоме свету, средити их у природни систем и оперисати вешто њима — значи бити бистар. Из тог проистиче сналажљивост, окретност, практичност.

Довести их у смисаону везу, сагледати промене у њима као универзалну тежњу нечему изнад њих, значи бити дубок, мудар, религиозан. До свих ствари продире први поглед; до њиховог праизвора други. Законитост природе константује први; унутрашњу тежњу Вечноме други.

* * *

Поред све своје убедљивости чињеница утврђених у наукама оне не пружају одговор на питања о реалности коју нужно осећа, доживљава, слуги мисаон човек. Дух је функција, акција, упућеност која не заостаје ни код целокупности природе. Он не може да стане код нечега што тек указује на дух, а само је не-дух, или дело духа.

Ако научни дух пориче ову своју битну одлуку он пориче самог себе. Његова тежња иде кроз дато ка универзалноме, кроз створено ка Творцу; иако је свестан да својим методама не иде даље од створенога, он је свестан своје најдубље тежње.

Како се те две тежње спајају у једној личности и задовољавају се у науци као целини, то остаје загонетка, али само за научни ум, не и за реалну личност, у којој се не само спајају него и условљавају и потпомажу. Да није тога човек би се распао на онога који научно мисли, који уметнички осећа, итд. Никакав механички збир не претстављају „безбројна Ја“, већ живо и стваралачко јединство.

* * *

Религија не искључује разум. Напротив, она га активизује, оживљава, потстиче; она га чак контролише. Има много искустава до којих је дошао религиозни мислилац одавно, а до којих научни тек долази. Тако, нпр., упознавање граница разума није константовао тек Кант. Исто тако давно је религиозни мислилац стекао искуство да разум, одн. наука не може да решава проблем морала, док научник тек у нашем веку долази до њега.

Тако религија спаја разум и надразум, чак са њима и нагонско у човеку. Отуда она велика снага разума код верујућега, а која га ипак не води једностраном рационализму.

У вези са овим могу се посматрати речи Ајнштајна кад каже: „Шта је смисао нашега живота, шта је смисао живота свих живих бића уопште? Знати одговор на ова питања значи бити религиозан”.

* * *

Данас је тешко говорити о религији а остати објективан у пуном смислу речи. Цела духовна атмосфера намеће апологетски став, и ко носи у себи макар мало васпитнога, мисионарскога неће му одолети. Мада прави преставници науке и уметности подржавају свест о томе да окретање мисли према природи ниче из исконске тежње за њеним пуним сазнањем, тј. за сазнањем Свеобухватнога из кога она проистиче, која је одређује и у крајњој линији води њеном крајњем циљу — ипак се велики број људи, одређених другим, најчешће политичким и економским побудама, неоправдано служи именом науке и заузима неоправдан став према религији.

* * *

Велики савременици не изгледају каткад такви јер иду за остварењем идеје која се сматра неостварљивом. Зато често чине утисак фантаста. А кад остваре своју замисао или бар укажу пут томе богастија стварност покаже њихову величину.